

TOKAYEVİN TÜRKİYƏ SƏFƏRİ: REGIONAL GEOSİYASİ DƏYİŞİKLİKLƏR KONTEKSTİNDƏ

Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Qasım Jomart-Tokayev 10-11 may tarixlərində Türkiyə Respublikasına rəsmi səfər edib. Bu, Tokayevin 2019-cu ildə prezident vəzifəsinə gəldiyindən bəri Türkiyəyə ilk rəsmi səfəri olub. Mayın 10-da Türkiyə prezidentinin iqamətgahında iki dövlət başçısının təkbətək və rəsmi nümayəndə heyətlərinin üzvlərinin iştirakı ilə danışıqları olub. Danışıqların yekununda Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan **genişləndirilmiş strateji tərəfdaşlığa dair birgə bəyanat** imzalayıblar.¹ Bundan başqa rəsmi nümayəndə heyətləri arasında dövlət başçılarının iştirakı ilə **14 sənəd** imzalanıb. Onların arasında kütləvi informasiya vasitələri sahəsində əməkdaşlığa dair memorandum, yüklərin beynəlxalq birgə daşınması və gömrük nəzarəti prosedurlarının sadələşdirilməsi haqqında sazişlər, informasiya texnologiyaları sahəsində əməkdaşlıq, hərbi kəşfiyyat, abadlıq, kinematoqrafiya, təhsil, kənd təsərrüfatı, ətraf mühitin mühafizəsi, bitki karantini və mühafizəsi, beynəlxalq daşıma və digər sahələrdə memorandumlar var.

¹ <https://www.akorda.kz/en/joint-statement-of-president-of-the-republic-of-kazakhstan-kassym-jomart-tokayev-and-president-of-the-republic-of-trkiye-recep-tayyip-erdoan-on-enhanced-strategic-partnership-104238>

Qeyd edək ki, Tokayevin səfəri dövlətlər arasında əlaqələrin qurulmasının 30-cu ildönümünə təsadüf edib. Türkiyə 1991-ci ildə Qazaxıstanın müstəqilliyini tanıyan ilk ölkə olub. Ankara 1992-ci ildə Qazaxıstanda ilk diplomatik nümayəndəlik açıb. Müstəqil Qazaxıstanın da ilk səfirliyi Türkiyədə açılıb. 2009-cu ildə ölkələr arasında strateji tərəfdaşlıq haqqında saziş imzalanıb, 2012-ci ildə isə Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurası yaradılıb.

Səfər çərçivəsində əsas diqqətçəkən məqamlar aşağıdakılar olub:

- **Prezident Ərdoğan Türkiyənin Qazaxıstanın sabitliyinə və əmin-amanlığına böyük əhəmiyyət verdiyini, yanvar ayında baş verən hadisələrdən Qazaxıstanın daha da güclü çıxdığına inamını ifadə edib:** “Mən vurğulamaq istəyirəm ki, biz qazax qardaşlarımızın sabitliyini, sülhünü, təhlükəsizliyini və rifahını təmin etmək üçün əlimizdən gələni etməyə hazırıq”;
- **Prezident Ərdoğan Tokayevin həyata keçirdiyi islahatlara açıq dəstək ifadə edib:** “Cənab Tokayevin yeni Qazaxıstanın formalaşmasında qətiyyəti və iradəsi təqdirəlayiqdir. Biz bu kontekstdə aparılan hərtərəfli islahat proqramını dəstəkləyirik. Bir daha vurğulamaq istərdim ki, biz qazax qardaşlarımızın sabitliyi, sülhü, təhlükəsizliyi və rifahı üçün üzərimizə düşəni etməyə hazırıq. İstər siyasi, istər hərbi, istər iqtisadi, istər ticarət, istərsə də mədəni olsun, hər sahədə həmrəyliyimizi davam etdirəcək, çiyin-çiyinə, gələcəyə inamla addımlayacağıq. Biz bütün şəraitdə qazaxıstanlı qardaşlarımızın yanında olacağıq. Keçmişdən bu günə qurduğumuz körpünü gücləndirərək yolumuza birlikdə davam edəcəyik”;
- Türkiyə-Qazaxıstan **ticarətinin həcmi 2021-ci ildə 58 faiz artaraq 5,3 milyard dolları keçib;**
- İki ölkə arasında **illik ticarət dövriyyəsini 10 milyard dollara yüksəltmək hədəfi** qoyulub;
- Türk iş adamlarının Qazaxıstanda həyata keçirdikləri iri investisiya layihələrinin təqdimatı olub. Tokayev Türkiyənin işgüzar dairələrini əmin edib ki, Qazaxıstanın “iqtisadiyyatın keyfiyyətə

modernləşdirilməsi” adlandırdığı islahatlar biznesə müsbət təsir göstərəcək və təkcə böyük türk şirkətlərini deyil, həm də kiçik və orta biznesi Qazaxıstana investisiya qoymağa təşviq edəcək;

- İki ölkə şirkətləri arasında **1 milyard dollar dəyərində 30 kommersiya müqaviləsi** imzalanıb;
- Türkiyə Qazaxıstanın beş aparıcı ticarət tərəfdaşından və 10 ən böyük investorundan biridir. **Türkiyə son 16 ildə Qazaxıstana 4,2 milyard dollardan çox sərmayə yatırıb**, öz növbəsində Qazaxıstan Türkiyə iqtisadiyyatına 1 milyard dollardan çox sərmayə qoyub;
- Pandemiyanın global iqtisadiyyata mənfi təsirinə baxmayaraq, 2021-ci ildə Türkiyədən birbaşa investisiya qoyuluşu rekord həddə çatıb (680 milyon ABŞ dolları). Türkiyə biznesləri dəyəri 2 milyard ABŞ dollarından çox olan 61 iri layihə həyata keçirib və dəyəri 2,5 milyard ABŞ dollarından çox olan 25 layihə hələ də davam edir. Həmçinin icra mərhələsində dəyəri 1,3 milyard ABŞ dollarından çox olan 54 perspektivli layihə var;
- 2020-ci ildə Qazaxıstanın ən böyük şəhəri Almatıdakı hava limanını satın alan “Yıldırım Qrup”, “Tiryaki Holding” və “TAV Havalimanları Holding” də daxil olmaqla, **Qazaxıstanda türk kapitallı 4 minə yaxın şirkət mövcuddur**;
- Tokayev hesab edir ki, emal sənayesi, kənd təsərrüfatı, səhiyyə və turizm sahələrində layihələrin həyata keçirilməsi Qazaxıstan üçün böyük strateji əhəmiyyət kəsb edir. Ötən il “Sənaye siyasəti haqqında” qanunun qəbul edildiyini deyən dövlət başçısı Qazaxıstanın iqtisadi artımının aparıcı amillərindən birinə çevrilmiş maşınqayırmanın inkişafını xüsusi qeyd edib. İllik maşınqayırma məhsullarının idxalı 17 milyard dollar, yerli istehsal isə cəmi 4,3 milyard dollar təşkil edir. Prezident yer təkindən istifadə sahəsində əməkdaşlığın perspektivlərinə ayrıca toxunub və qeyd edib ki, Qazaxıstan türk investorlarına qiymətli və əlvan metalların kəşfiyyatı sahəsində 5 hazır layihə təklif edə bilər;

- Tokayev kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı ilə bağlı layihələri dəstəkləməyə hazır olduqlarını bəyan edib: “Qazaxıstan adambaşına düşən əkin sahələrinin həcminə görə dünyada ikinci, otlaq ehtiyatlarına görə isə beşinci yerdədir. Ölkəmiz ərzaq buğdası istehsalı üzrə on ən böyük istehsalçıdan biridir”;
- Nəqliyyat-tranzit tərəfdaşlığının gücləndirilməsi və **Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutunun potensialından daha yaxşı istifadə məsələləri müzakirə edilib**. Tokayevin sözlərinə görə, Qazaxıstan və Türkiyə Cənub-Şərqi Asiya və Çindən başlayan, Qazaxıstan, Xəzər dənizi, Azərbaycan, Gürcüstan və daha sonra Avropa ölkələrinə uzanan Transxəzər beynəlxalq nəqliyyat marşrutu üzrə əməkdaşlıqdan faydalana bilər. Onun sözlərinə görə, regionda geosiyasi vəziyyətin kəskin dəyişməsinə nəzərə alsaq, bu, getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir. “Kurik dəniz limanı Transxəzər dəhlizinə qoşulduqdan sonra Xorqosdan İstanbula yükdaşıma müddəti 5 dəfə azalıb. Əvvəllər 60 günə çatan yük indi cəmi 13 günə çatır. Biz Çin və Avropaya neft ixrac marşrutlarını şaxələndirməyə başladıq. Neft kəmərlərinin ötürücülük qabiliyyətinin artırılması, Aktau və Kurik dəniz limanlarının yenilənməsi işlərinə başlanılıb”;
- Tokayev Türkiyəni ölkəsi üçün “çox mühüm strateji tərəfdaş” adlandırıb və Ərdoğanı Qazaxıstana səfərə dəvət edib. Ərdoğan Tokayevin Qazaxıstana səfər dəvətini qəbul edib. Səfər bu ilin oktyabrına planlaşdırılır;
- Qazaxıstan hökuməti ilə Türkiyə hökuməti arasında təhsil sahəsində əməkdaşlıq haqqında saziş imzalanıb. Türkiyənin ən böyük texniki universitetlərinin Qazaxıstanda filiallarının açılması təklifi irəli sürülüb.
- Qazaxıstanın müdafiə naziri, general-polkovnik Ruslan Jaksylykov və Türkiyənin müdafiə naziri Hulusi Akar arasında görüş keçirilib. Görüş zamanı Qazaxıstan və Türkiyə arasında ikitərəfli hərbi əməkdaşlığı tənzimləyən bir sıra sənədlər imzalanıb. General-polkovnik Ruslan Jaksylykov Türkiyə Silahlı Qüvvələrinin Xüsusi Əməliyyat Qüvvələri Mərkəzində də olub. Bundan əlavə, səfər çərçivəsində Qazaxıstanın

müdafiə idarəsinin rəisi Türkiyə Respublikasının daxili işlər naziri Süleyman Soylu ilə də görüşüb;

- **Türkiyənin ANKA seriyalı pilotsuz təyyarələri Qazaxıstanda istehsal olunacaq.** Bununla bağlı Ankarada “NC Kazakhstan Engineering” SC və “Turkish Aerospace” şirkəti arasında hərbi-texniki əməkdaşlıq haqqında Memorandum imzalanıb. Müqaviləni “Qazaxıstan Mühəndislik” SC-nin İdarə Heyətinin sədri Temirjan Abdrahmanov və TUSAŞ prezidenti Temel Kotil imzalayıb. Müqavilə çərçivəsində Türkiyə pilotsuz uçan aparatların istehsalı texnologiyalarını Qazaxıstana ötürəcək və Qazaxıstan ordusu üçün birgə istehsal olunan pilotsuz təyyarələrə texniki qulluq və təmir işləri Qazaxıstandan olan mütəxəssislərə tədris ediləcək. Bildirilir ki, Qazaxıstan Türkiyənin ANKA seriyalı öz pilotsuz uçan aparatının istehsalını quracağı ilk ölkə olacaq. Qeyd edək ki, ötən il Qazaxıstan tərəfi ilə ANKA PUA-larının tədarükü üçün müqavilə imzalanıb. Bildirilib ki, Türkiyə bu müqaviləyə əsasən Qazaxıstana üç pilotsuz təyyarə satacaq.
- Qazaxıstan və Türkiyənin Avrasiyada sülhün bərqərar olmasına xüsusi önəm verdiyinə diqqət çəkilib. **“Ukraynanın suverenliyi və ərazi bütövlüyü əsasında böhranın sülh yolu ilə həlli ilə bağlı fikirlərimiz üst-üstə düşür”**;
- Prezidentlərin stolüstü tennis oynayarkən səmimi şəkilləri müzakirələrə səbəb olub. Tokayev stolüstü tennisin böyük həvəskarıdır və 13 il Qazaxıstanda bu idman növü üzrə federasiyanın prezidenti olub.

Nəticə

Qazaxıstan Respublikasının 2020-2030-cu illər üçün xarici siyasət konsepsiyasında regional və çoxtərəfli diplomatik prioritetlər sırasına Rusiya Federasiyası ilə müttəfiqlik münasibətlərinin daha da inkişafı, Çin Xalq Respublikası ilə hərtərəfli strateji tərəfdaşlıq, ABŞ-la strateji tərəfdaşlığın genişləndirilməsi, Mərkəzi Asiya dövlətləri ilə strateji əlaqələr, Avropa

İttifaqı və ona üzv dövlətlərlə genişlənmiş tərəfdaşlıq və əməkdaşlıq; Şərq, Cənub-Şərqi və Cənubi Asiya, Yaxın Şərq və Şimali Afrika ölkələri ilə əlaqələrin gücləndirilməsi məsələləri daxil edilsə də Türkiyə bu əsas prioritetlər siyahısına daxil edilməyib. Bununla belə, konsepsiya sənədində Qazaxıstanın regional və çoxtərəfli diplomatiyasının prioritetlərinə – Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatı, AQEM, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, o cümlədən Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurası və digər strukturlarla əlaqələrin genişləndirilməsinə toxunulur. Lakin **Tokayevin Türkiyə səfəri və imzalanan anlaşmalar dünyada sürətlə baş verən geosiyasi dəyişikliklərin Qazaxıstanı öz xarici siyasət prioritetlərinə yenidən nəzər salmağa məcbur etdiyini sübut edir.**

Tokayevin Türkiyə səfəri Rusiyanın Ukraynaya davam edən hərbi müdaxiləsi fonunda baş tutub. Qazaxıstan Ukraynanın işğalı zamanı Rusiyaya açıq dəstək verməkdən imtina edib. Moskvanın müttəfiqi olan Qazaxıstan Rusiyanın hərbi təcavüzünü pisləməyib, lakin Ukraynanın ərazi bütövlüyünə hörmət etdiyini və Donbassdakı separatçı birləşmələri tanımadığını bəyan edib və Ukraynaya humanitar yardım göndərib. Qazaxıstanın yüksək rütbəli məmurları açıq şəkildə bəyan ediblər ki, bu ölkə Rusiyaya Qərbin Ukraynaya müdaxiləsinə cavab olaraq tətbiq etdiyi sanksiyalardan yan keçməyə kömək etməyəcək.

Hazırda Mərkəzi Asiya regionunda tarazlıq hələlik bir qədər Rusiyanın xeyrinə qalsa da, Ukraynadakı müharibənin bu nisbəti tədricən onun zərərinə dəyişməsinə səbəb olduğunu düşünməyə əsas verən çoxsaylı məqamlar da mövcuddur. Rusiyanın regionda təsir imkanlarının zəiflədiyini göstərən başlıca məqamlardan biri bölgə dövlətlərində 9 mayın qeyd edilməsi ilə bağlı olmuşdur. 2020-2021-ci illərdə olduğu kimi bu il də Qazaxstanda Qələbə Günü münasibətilə parad keçirilməyib və “Ölməz alay”ın yürüşü “Batırlara Taqzım” (“Qəhrəmanlara baş əyək”) aksiyası ilə əvəzlənib. O, qeyri-siyasi elan edilib və “təxribat simvolları” elan edilmiş Georgi lentinin əvəzinə iştirakçılara milli ornamentli və Vətən Müharibəsi ordeni əks etdirən mavi lentlər verilib. Mayın 9-da Qazaxıstan şəhərlərinin küçələrinə qırmızı bayraqlar və “Şöhrət” və “Müqəddəs Georgi”

ordenlərinin rəngli lentləri ilə çıxmaq istəyən fəallar millətçilərin təhdidləri və yerli hakimiyyət orqanlarının rədd cavabı ilə üzləşiblər. Tokayevin Qələbə Günü münasibətilə respublika vətəndaşlarına müraciətində Sovet ordusu, SSRİ və Böyük Vətən Müharibəsi haqqında heç nə deyilməməsi, yalnız “dəhşətli müharibənin” qazax iştirakçılarında bəhs edilməsi də diqqət çəkib.²

Digər Mərkəzi Asiya ölkələri kimi Qazaxıstan da başa düşür ki, Rusiya ilə əməkdaşlıq edərkən tam müstəqilliyi qorumaq çox çətindir və bu, bütün səviyyələrdə, o cümlədən mədəni və iqtisadi həyatda özünü göstərir. Qərbi ölkələrinin ciddi sanksiyaları altında olan Rusiyadan iqtisadi asılılığı azaltmaq üçün Rusiyanın dominant olduğu Avrasiya İttifaqının üzvü olan Qazaxıstanın Türkiyə ilə ticarət əlaqələrini inkişaf etdirməyə çalışdığı müşahidə olunur. Tokayevin son səfərinin də əsas məqsədlərindən birinin bu olduğu görünməkdədir.

Bir sıra ekspertlər Rusiyanın Ukraynadakı müharibəsini Türkiyənin Moskvanın ənənəvi təsir zonası hesab edilən Mərkəzi Asiyada mövqelərini möhkəmləndirməsi üçün yaxşı fürsət kimi qiymətləndirirlər. Qazaxıstan və digər bəzi Mərkəzi Asiya ölkələri ilə Türkiyə arasındakı linqvistik, etnik yaxınlıq bu baxımdan Türkiyənin əsas üstünlükləri hesab edilir. Bununla belə, əks fikirdə olan digər təhlilçilər Türkiyənin hazırda Mərkəzi Asiyada iqtisadi və siyasi potensialını regionda təsir zonasını qorumağa çalışan Rusiya və Çin ilə müqayisədə nisbətən aşağı qiymətləndirilir. Onlar belə bir qənaətdədirlər ki, Türkiyənin siyasi və iqtisadi potensialı bu gün və yaxın gələcəkdə Qazaxıstana və Mərkəzi Asiyanın digər dövlətlərinə güclü təsir göstərməyə və regionu təsir dairəsinə daxil etməyə imkan vermir. Ankara əlverişsiz şərtlər təklif edərsə, Mərkəzi Asiya ölkələri demək olar ki, həmişə Türkiyə tərəfi ilə əməkdaşlığın inkişafını çox zərər görmədən ləngidə, regionda rəqabət aparan digər böyük oyunçularla işləməyə üstünlük verə və Türkiyədən daha sərfəli təkliflər gözləyə bilər.

² <https://www.akorda.kz/ru/pozdravlenie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-s-dnem-pobedy-64231>

Moskva Karnegi Mərkəzindən rusiyalı xarici siyasət eksperti Aleksandr Baunov Bloombergə açıqlamasında deyib ki, **“Rusiya Putinin Ukraynadakı uğursuzluğunu daha böyük böhran içində gizlətməsi lazım gələrsə, başqa cəbhələr açə bilər”**.³

ABŞ Milli Müdafiə Universitetinin Beynəlxalq Münasibətlər Kollecinin professoru Erika Marat və İsveç Müdafiə Araşdırmaları Agentliyinin direktor müavini Yohan Engvall “Foreign Policy” jurnalında dərc olunan məqalədə belə qənaətə gəlirlər ki, **Rusiyanın Ukraynaya təcavüzü qonşu ölkələrin Moskvadan uzaqlaşmasını sürətləndirir və eyni zamanda, müharibə bu dövlətləri keçmişlərini yenidən düşünməyə və yenidən qiymətləndirməyə məcbur edir**.⁴ Tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, Sovet keçmişinə müstəmləkəçilik kimi baxan keçmiş SSRİ respublikaları Rusiyanın onları ram etmək cəhdlərinə müqavimət göstərilər. Ukrayna və ya Gürcüstandakı müasir rus imperiya ambisiyaları bu ölkələr tərəfindən alçaldılma kimi qəbul edilir. Onların fikrincə, bu ölkələrin sakinləri sovet keçmişinə romantikləşdirilmiş baxışdan uzaqlaşır. Müəlliflər qeyd edirlər ki, ancaq Rusiyadan uzaqlaşmaq bu ölkələrin Qərbə yaxınlaşması demək deyil. Mərkəzi Asiya və Cənubi Qafqaz dövlətlərinin liderləri Çin və Türkiyə ilə daha sıx əlaqələr qura bilərlər.

Qazaxıstanın Rusiya təcavüzündən uzaqlaşmaq cəhdi ABŞ-ın “Atlantic Council” tədqiqat institutunun saytında Qazaxıstanın mayın 9-da hərbi parad keçirməkdən imtina etməsinin səbəbləri haqqında dərc olunan məqalədə də qeyd olunur.⁵ Qazaxıstan Müdafiə Nazirliyi paraddan imtinanı xərclərə qənaətlə əsaslandırmağa çalışsa da həmin günün Rusiya üçün böyük əhəmiyyətini və onun postsovet birliyinin simvolu statusunu nəzərə alaraq, yazı müəllifləri iddia edirlər ki, bu addım açıq-aydın Moskvaya mesaj kimi nəzərdə tutulmuşdur.

³ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-05-15/ukraine-russia-war-these-ex-soviet-states-are-worried-about-putin-s-invasion?srnd=economics-vp>

⁴ <https://foreignpolicy.com/2022/05/10/soviet-imperialism-colonialism-ukraine-kazakhstan-georgia-moldova/>

⁵ <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/kazakhstan-cancels-victory-day-in-protest-over-putins-ukraine-war/>

ABŞ-ın Ceymstaun Fondunun analitiki Pol Qobl Moskvanın Qazaxıstana qarşı informasiya hücumlarının intensivləşməsinə diqqət çəkir.⁶ Kreml Qazaxıstan Prezidenti Tokayevin yanvar hadisələri zamanı KTMT sülhməramlı qüvvələrinin yerləşdirilməsinin tanınması qarşılığında Rusiyanın Ukraynadakı hərəkətlərini dəstəkləyəcəyini gözləyirdi. Amma bu baş vermədi. Müəllif iddia edir ki, Tokayev hökuməti onun Moskvanın marionetkəsi olmadığını sübut etmək üçün əllərindən gələni edir.

Qazaxıstan Respublikasının prezidentinin rəsmi saytı olan “Akorda”da Tokayevlə Ərdoğan arasında keçirilən mətbuat konfransı ilə bağlı açıqlamada Ukrayna haqqında heç bir ifadədən istifadə edilməyib.⁷ Bununla belə, Türkiyə Respublikasının prezidentinin saytına əsasən, prezidentlər bu mövzunu müzakirə ediblər və baş verənlərlə bağlı baxışlarının tamamilə üst-üstə düşdüyü qənaətinə gəliblər. **“Xüsusilə böhranın Ukraynanın suverenliyi və ərazi bütövlüyü əsasında sülh yolu ilə həlli ilə bağlı fikirlərimizin də üst-üstə düşdüyünü müşahidə etdik”** deyən Prezident Ərdoğan əlavə edib: **“Bu müharibə həm ikitərəfli səviyyədə, həm də bizim Türk Dövlətləri Təşkilatının çətiri altında türk dövlətlərinin həmrəyliyinin və əməkdaşlığının vacibliyini bir daha ortaya qoydu”**.⁸

Qeyd edək ki, fevralın 21-də Rusiya prezidenti Vladimir Putin qanunsuz “Donetsk Xalq Respublika”sı və “Luqansk Xalq Respublika”sının suverenliyini tanıdığını bəyan etdikdən bir gün sonra fevralın 22-də Qazaxıstan Baş nazirinin müavini - xarici işlər naziri Muxtar Tleuberdi bildirib ki, “DXR” və “LXR”in Qazaxıstan tərəfindən tanınması məsələsi gündəmdə deyil. Eyni zamanda, o, Rusiyanın Donbasa KTMT formatında hərbi yardım məsələsini inkar edərək, təşkilatın nizamnaməsinin onun qüvvələrinin iştirakçı ölkələrin hüdüdlərindən kənarında istifadəsinə icazə vermədiyinə işarə edib.⁹ Göründüyü kimi daha əvvəl Qazaxıstan hakimiyyəti öz mövqeyini ifadə

⁶ <https://jamestown.org/program/russian-suggestions-that-kazakhstan-is-russias-enemy-frighten-and-outrage-kazakhs/>

⁷ <https://www.akorda.kz/ru/kasym-zhomart-tokayev-i-redzhep-tayip-erdogan-provelibrifing-dlya-predstaviteley-smi-1045955>

⁸ <https://tccb.gov.tr/haberler/410/136832/-turkiye-ile-kazakistan-koklu-iliskilere-sahip-iki-kardes-ulkedir->

⁹ https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/13797785?utm_source=narpolit.com&utm_medium=referral&utm_campaign=narpolit.com&utm_referrer=narpolit.com

etmişdir və indi artıq Ukrayna ilə bağlı mövqeyində Türkiyə ilə açıq şəkildə həmrəyliyini təsdiq edir.

Səfər zamanı xüsusi diqqət çəkən məqamlardan biri də digər iqtisadi məsələlərlə yanaşı tərəflərin **“nəqliyyat-tranzit tərəfdaşlığının gücləndirilməsinə və Transxəzər beynəlxalq nəqliyyat marşrutunun potensialından daha dolğun istifadəyə”** əhəmiyyət verdiklərini açıqlamaları olub. Buradan Tokayevin Rusiyadan yan keçməklə Qazaxıstanın enerji ixracı marşrutlarının şaxələndirilməsində və ticarət yüklərinin Çindən Avropaya tranzitində maraqlı olması anlaşılır.

Tokayevin Türkiyə səfərinin digər aspektini hərbi əməkdaşlıq məsələsi təşkil etmişdir. Qırğızıstan və Türkmənistana Bayraktar PUA-ları satdıqdan sonra Türkiyə bu istiqamətdə bir başqa Mərkəzi Asiya ölkəsi - Qazaxıstan ilə də əməkdaşlığı intensivləşdirdiyi görülməkdədir. Həmçinin, səfər zamanı prezidentləri müşayiət edən müdafiə idarələrinin rəhbərləri, generallar Ruslan Jaksylykov və Hulusi Akar hərbi kəşfiyyat və hərbi arxivlər, hərbi tarixi, hərbi muzeyşünaslıq və hərbi nəşrlər sahəsində əməkdaşlığa dair iki hökumətlərarası protokol imzalayıblar. **KTMT və NATO-nun üzvü olan dövlətlərin hərbi kəşfiyyat kimi həssas sahədə qarşılıqlı fəaliyyət göstərmək barədə razılığa gəlməsi gözərdi edilməməsi lazım olan məsələdir.** *Bu sazişi şərh edən Qazaxıstan müdafiə nazirinin müavini general Sultan Kamaletdinov Müdafiə Nazirliyinin fəaliyyət istiqamətlərindən birinin də digər dövlətlərlə beynəlxalq əməkdaşlıq olduğunu bəyan edib. Bu anlaşmanın real təhlükə yarandığı təqdirdə Türkiyə hərbiçilərinin Qazaxıstanın köməyinə gələ biləcəyini ifadə edib-etmədiyini və lazım gələrsə, Qazaxıstanın Türkiyədən kömək istəyə biləcəyi mənasına gəlib-gəlmədiyini haqqında media nümayəndələrinin sualına cavab olaraq nazir müavini qeyd edib ki, Qazaxıstan dövlət sərhədlərinin demarkasiyasını bütün dövlətlərlə müəyyənləşdirib, lakin sabitliyin pozulması ehtimalı var və əsasən bu, daxildir.*¹⁰

¹⁰ <https://www.nur.kz/politics/universe/1968784-eto-normalnaya-praktika-minoborony-o-soglashenii-o-voennom-sotrudnichestve-mezhdu-kazahstanom-i-turtsiey/>

Xatırladaq ki, yanvar hadisələri zamanı Türkiyə Qazaxıstanın daxili işlərinə ciddi müdaxilədən yayınıb ki, bu da Qazaxıstan hakimiyyəti tərəfindən müsbət qarşılanıb. Son səfər zamanı Ərdoğanın Qazaxıstanın sabitliyi, sülhü, təhlükəsizliyi və rifahı üçün Türkiyənin istər siyasi, istər hərbi, istər iqtisadi, istər ticarət, istərsə də mədəni olsun öz üzərinə düşəni etməyə hazır olduğunu ifadə etməsi gələcəkdə oxşar hadisələrin baş verməsi ehtimalında Türkiyənin necə davranacağını proqnozlaşdırmaq imkanı verir.

Beləliklə, son aylarda Nur-Sultanın getdikcə daha çox çoxvektorlu siyasət yürütdüyü müşahidə edilməkdədir. Tokayevin Türkiyə səfərindən gəlinən başlıca nəticə ondan ibarətdir ki, Qazaxıstan prezidenti həm Rusiya, həm də Çinə münasibətdə regionda geosiyasi maraqları olan digər güclərin daimi dəstəyi və qorumasının vacib olduğunu fərqləndirir və bu balans yaradacaq güclərdən birinin də türk dövlətləri arasında daha sıx hərbi-siyasi əməkdaşlıq ola biləcəyi qənaətindədir.

Müəllif: Nağı Əhmədov, Beynəlxalq Münasibətlərin Təhlili Mərkəzinin aparıcı məsləhətçisi